

Naar de Noordpool:

Jacob Knoyen en Geert van der Kolk

Aart Vos

Columbus ontdekte Amerika in 1492, maar vele 'ontdekkers' waren hem voorgegaan en zwierven naar andere windstreken. Vanaf de late Middeleeuwen expandeerden de Europese rijken, op zoek naar verloren paradijzen, goud, kruidnagels, haring en graan. De verre reizen brachten rijkdom. De keerzijde bestond echter niet zelden uit onderdrukking van vreemde volkeren. We weten het allemaal. De ontdekkingsreizigers waren pioniers en brachten een schat aan informatie mee terug. Kaartenmakers profiteerden daarvan en beleefden hoogtijdagen. Een belangrijke cartograaf was Gerardus Mercator die met het Antwerpse drukkershuis Plantijn prachtige atlassen en kaarten vervaardigde. De relatie van Mercator met Den Bosch is bekend. De in 1512 geboren kaartenmaker stond drieënhalve jaar onder de hoede van de Broeders van het Gemene Leven. Op de Hiëronymusschool ontving hij onder meer les in Latijnse grammatica en werden hem de beginselen van de dialectiek of redeneerkunst bijgebracht.

Voor de kaarten van het Noordpoolgebied die hij met behulp van de Engelse geograaf en astroloog John Dee (1527-1608) vervaardigde, verwerkte hij onder meer de informatie van Jacob Knoyen of Cnode, een ontdekkingsreiziger uit 's-Hertogenbosch.

Jacob Knoyen, uit een geslacht van patriciërs afkomstig, reisde in de veertiende eeuw naar het onherbergzame Noorden en van zijn wederwaardigheden maakte hij een verslag.

Mercator, maar ook zijn Antwerpse vakbroeder Ortelius, waren in het bezit van dit verslag. Toen Mercator het opnieuw van Ortelius wilde lenen, was het zoek en het is, voorzover bekend, nooit meer terecht gekomen. Toch wist Mercator zich, dankzij door hem gemaakte aantekeningen, een en ander te herinneren. Dat schreef hij in 1577 aan John Dee. In de brief vermeldt Mercator dat Jacob Knoyen in 1364 in het Noorse Bergen aan het hof van koning Magnus een ontmoeting had met een franciscaner monnik uit Oxford. Deze vertelde hem dat hij zeker vijf maal een reis naar de Noordpool had ondernomen. Daar, vlakbij de pool, lag een handvol eilanden waar de stroming zo sterk was – 'die zughende zeen' – dat een schip met sterke wind en geheven zeilen niet terug kon varen. Een geweldige zwarte kale rots, midden in de zee,

zorgde er met zijn magnetische kracht voor dat schepen, geladen met ijzer, niet meer terugkeerden. De monnik vertelde ook dat wel vierduizend mensen, onder wie een deel van het leger van de legendarische Koning Arthur, nooit meer weerkeerden van hun tocht. Op twee eilanden woonde een volk van kleine mensen ('Pygmeï'). Op 'Groeland' vond hij echter een 'volcke lanck 23 voet'. Behalve deze bijzonderheden noemde Knoyen gegevens die voor kaartenmakers en kooplieden zeer belangrijk waren: de hoogte van de bergen, de omvang van de verschillende eilanden en de tijd die het kostte – 'dachvaerten' – om een zee-engte over te steken.

Verleden tijd? Zeker. Maar Geert van der Kolk, schrijver en zeezeiler, gebruikt nu voor een zeilreis richting Noordpool, nog gegevens die Jacob Knoyen verzamelde. Hij vroeg het Stadsarchief om nadere informatie van en over Jacob Knoyen.

Geert van der Kolk en bemanning voeren op 19 mei jl. met de *Sea Scout* uit de haven van Tall Timbers aan de Amerikaanse Oostkust, via Nova Scotia en New Foundland, naar Groenland. De laatste oversteek, van New Foundland naar Groenland bedraagt zeshonderd mijl en het hangt van het ijs in de Strait of Belle Isle af hoe snel dit gedeelte van de tocht gemaakt kan worden. Daarna wordt de westkust van Groenland tot Thule gevolgd, de enige route naar het noorden die ontdekkingsreizigers eveneens bevoeren omdat deze 'ijsvrij' is. Tot slot wordt geprobeerd Baffin Bay over te steken om uiteindelijk Baffin Island te bereiken. Vanwege het barre klimaat moet de *Sea Scout* uiterlijk half september weer in New Foundland terug zijn.

Geert van der Kolk, auteur van onder meer de roman *De smokkelaar van de Exuma's* (geïnspireerd op een zeiltocht naar de Bahama's), wil een nieuw boek schrijven. Daarvoor biedt het hoge noorden een unieke autochtone cultuur met een rijke geschiedenis vol walvisvaarders, ontdekkingsreizigers, heroïek en dwaasheid, in een overwelldigend en onnavolgbaar land- en 'zeeschap'.

Van der Kolk en zijn bemanning zeilden op 19 juni, precies een maand na hun vertrek uit Tall Timbers de haven van Port aux Basques op New Foundland binnen. Tien dagen later bevonden zij zich in 'a field of whales'. Er

zwommen dozijnen walvissen rond het zeilschip dat ten zuidwesten van de Straat Belle Isle voer met in het noorden zicht op de hoge kusten van Labrador. Op 3 augustus bevond de *Sea Scout* zich 150 mijl ten noorden van de poolcirkel, midden tussen de ijsvelden en voer de vissershaven van Sisimut op Groenland binnen.

U kunt 'alles' te weten komen over deze tocht door het 'internet op te gaan'. Van der Kolk heeft een eigen website: <http://homepage.mac.com/geertvanderkolk>. Het is bijzonder aardig dat een Bosschenaar uit de veertiende eeuw zijn diensten bewijst aan een Nederlandse noordpoolganger in 2002!

Literatuur

E.G.R. Taylor, 'A letter dated 1577 from Mercator to John Dee', in: *Imago Mundi* (1956) en M. van Durme, *Correspondance Mercatorienne* (Anvers 1959).

Het Noordpoolgebied uit Gerardus Mercator, 'Atlas sive cosmographicae meditationes' (Amsterdam 1628) p. 41-42. Achter op de kaart verwijst Mercator naar Jacob Knoyen.

Deze editie van Mercators atlas berust in de Bossche magistratsbibliotheek op het Stadsarchief. Van zijn hand is al een kaart van het Poolgebied uit 1569 bekend waarop hij gegevens van Knoyen heeft verwerkt. Op de hier afgebeelde versie situeert hij 'Pygmei' ten noorden van 't Nieuwland' (vermoedelijk Spitsbergen). Volgens Knoyen waren deze pygmeëen hoogstens vier voet (1.15 m) lang en Mercator vermeldt dat ze 'Screlingers' genoemd werden evenals dergelijke kleine mensen op Groenland. Helemaal rechtsboven ligt Nova Zembla.